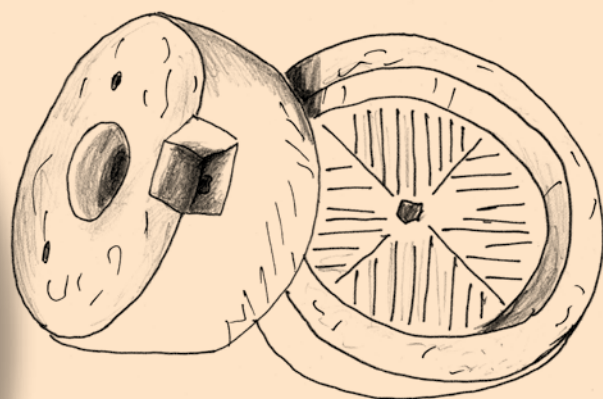

VÝPRAVA KE SVOJŠICKÉ TVRZI

Pojďte s námi!

“

**Proč se zachovalo
málo tvrzí?**

**Jak se dělaly
cihly?**

Co je to mor?

”

**POZNÁVÁNÍ JE
DOBRODRUŽSTVÍ!**

**12–100
let**

7,5 km

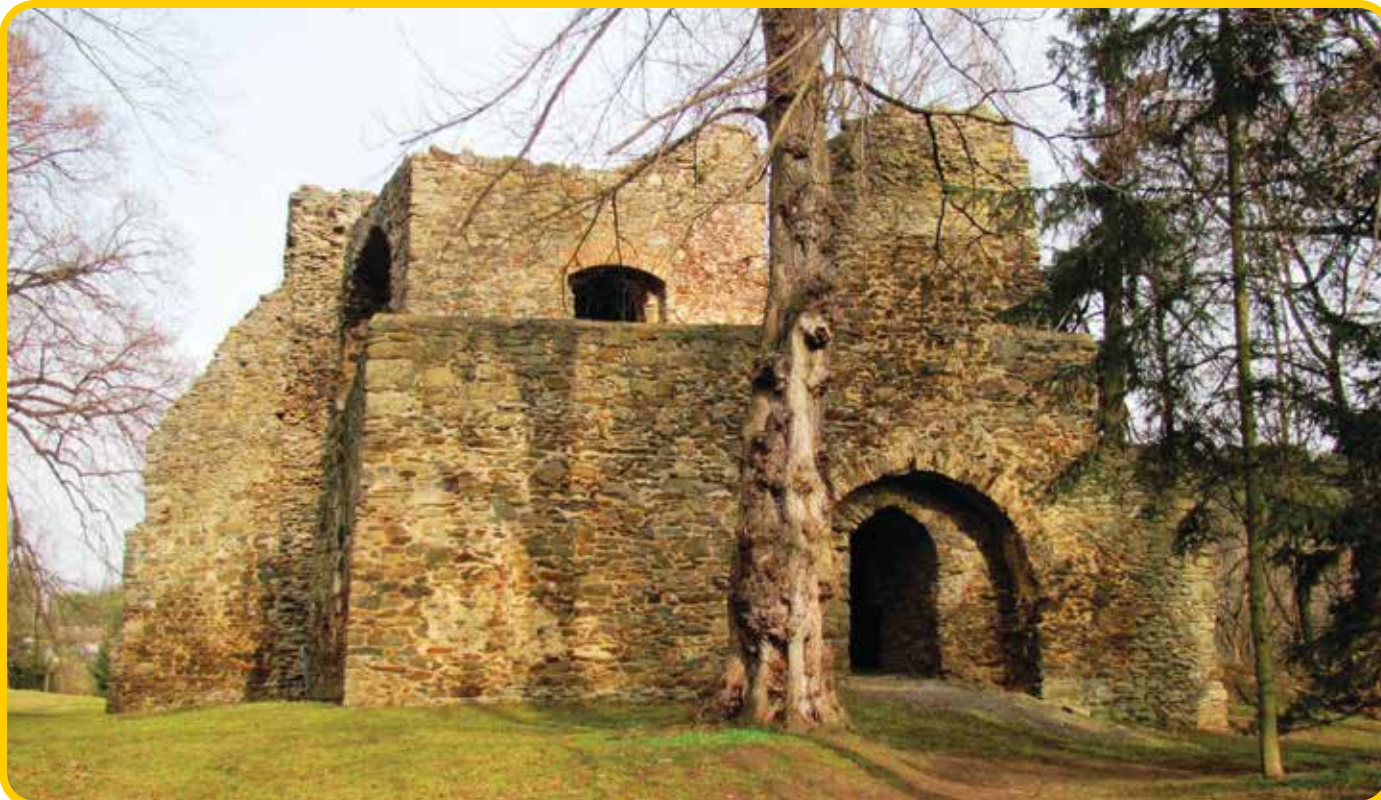
Stáhněte si brožuru
a interaktivní mapu
za použití QR kódu!

VÝPRAVA KE SVOJŠICKÉ TVRZI

2 (8)

Tato výprava nás dovede z Horních Raškovic kolem staletého zatopeného lomu ke krásné zřícenině Svojšické tvrze. Cestou si budeme povídat nejen o lomech, ale i o způsobu života a hospodaření v minulosti. U Svojšické tvrze si můžeme udělat větší přestávku, důkladně ji prozkoumat a říci si něco o vzniku a zániku tvrzí. Jednou ze zastávek na zpáteční cestě je morový sloup, kde se dozvíme o epidemiích moru.

Časový rozvrh a délka výpravy	Nástupní místo 49.9629172N, 15.6358372E. Parkování: na parkovišti pod rozhlednou Barborka Procházka i s povídáním je asi na 4 hod. 7,5 km v mírném terénu
Informace k výpravě	Vstupné: stezka volně přístupná WC: v přírodě. Svačina: vlastní nebo možné zajistit balíčky, např. z Kruhu Zdraví Chrudim nebo objednat od místního provozovatele Zámecké restaurace v Cholticích: +420 603 155 426
Navíc	V osadě Cihelna si můžeme z youtube pustit kousíček filmu Madla z cihelny – píseň Když pánbůh svýma rukama https://www.youtube.com/watch?v=kaZj3il4-C8 Můžeme si projít i krátkou Naučnou stezku Raškovickými lomy
Co s sebou pro dospělé doprovod	Vytisknuté fotografie věžových tvrzí Hradenín, Lošany Vytisknutý obraz Pietra Brueghela Triumf smrti
Orientační kalkulace dopravy	Autobusová doprava – autobus pro 42 osob (ceny jsou orientační 48 Kč/km, 242 Kč/hodina čekání) – přepravu si každý individuálně zajišťuje sám dle uvážení.
Aktuálnost informací	www.obecsvojsice.cz

Náročnost výpravy

nízká

střední

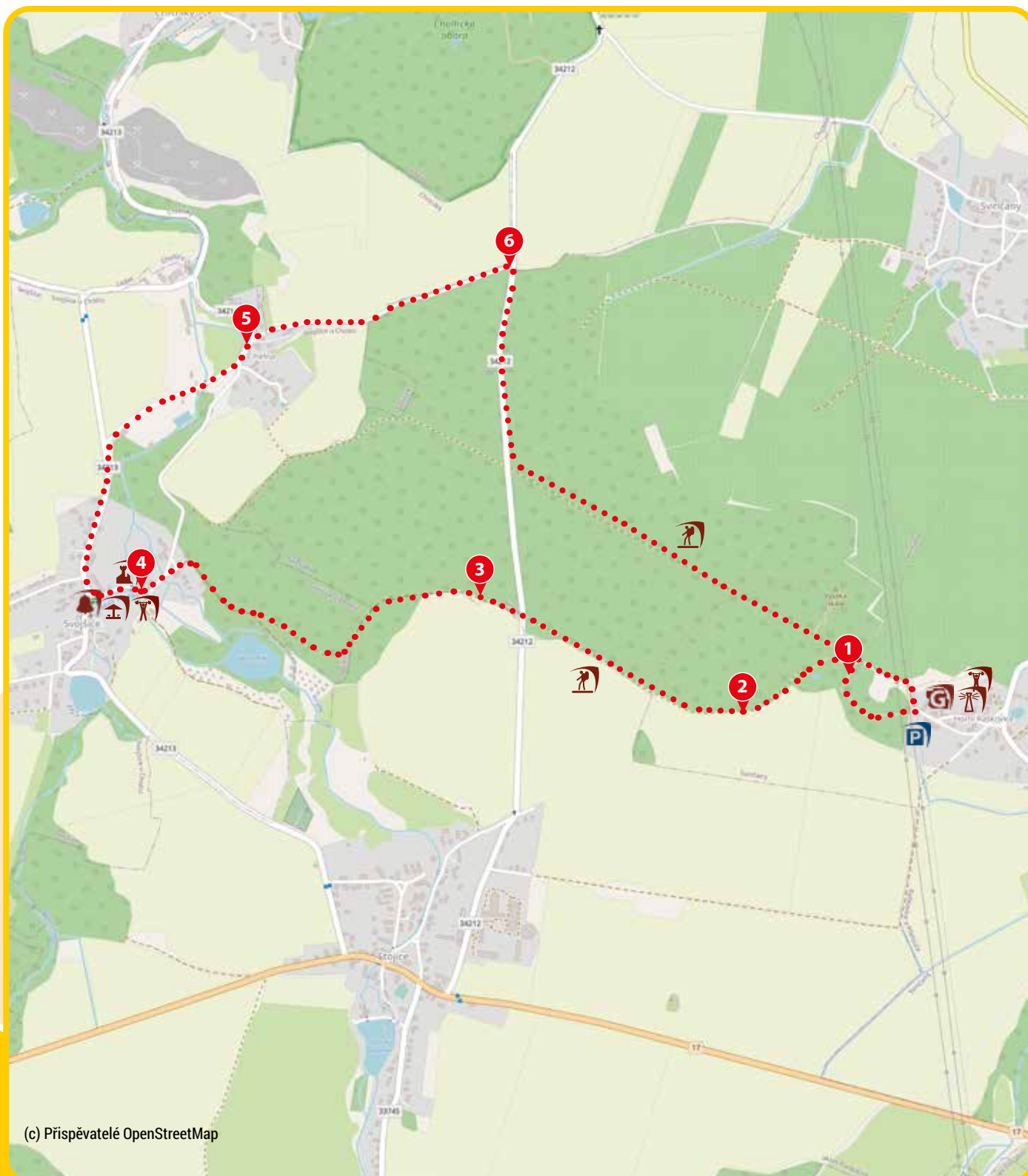
těžká

Vydal MAS Železnohorský region, z.s., Nám. Míru 288, 538 03 Heřmanův Městec © 2021

MAPOVÝ PODKLAD

(c) Příspěvatelé OpenStreetMap

Rozhledna Barborka

Geologická expozice Horní Raškovice

Workoutové hřiště

Odpočinkové místo

Turistická trasa

Parkoviště u areálu Barborka

Tvrz Svojšice

Zvonička ve Svojšicích

Naučná stezka Raškovickými lomy

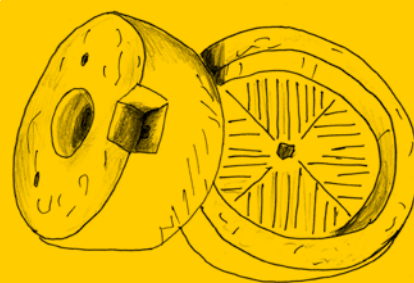
POPIS TRASY: Zaparkujeme na parkovišti pod rozhlednou Barborka v Horních Raškovících a vydáme se ne směrem k rozhledně, ale směrem k lesu. Na rozcestí hned na kraji lesa se dáme doprava. Sledujeme trasu naučné stezky. Pokud je v terénu slabě značená, můžeme si pomoci mapou. Na první odbočce doprava odbočíme a po pár metrech se ocitneme u vodní hladiny.

1 ZASTAVENÍ – LOM BEZEDNÁ

VYPRAVĚČ VYPRAVÍ: Možná vám to tak nepřipadá, ale stojíme před památkou starou několik stovek let. Je to starý zatopený lom. Můžeme to poznat podle hladkých kolmých stěn. Takových starých lomů je tu v okolí mnoho. Od 15. století se tady těžil zdejší velmi tvrdý kámen: křemenec. Z něho se přímo zde také vyráběly mlýnské kameny. Polovina vyrobených kamenů byly svršky a polovina spodky. Za svrchní kámen, tedy běhoun (to je ten, který se otáčí), se platilo 6 kop grošů a za spodní 4 kopy grošů. V ceně za mlýnský kámen byl zahrnut kromě vlastní práce také obnos za ostření želez a špičáků, kterými se kameny otesávaly. Dále byl v ceně plat za ocel kováři, za odvážení rumu, plat dělníkům za nakládání a také spropitné kameníkům.

Na vnitřní straně mlýnských kamenů se vytesávalo jemné žebrovaní, které směřovalo vějířovitě od středu k okrajům. Tyto třecí plochy mlýnských kamenů musely být opracovány velmi přesně, protože na nich závisela kvalita mletí.

Staré lomy byly vždy malé a členité, a proto po ukončení těžby snadno splynuly s přírodou. Těžař totiž pečlivě vybíral kámen, nechával stát méně kvalitní partie. Proto jsou dnes staré lomy často oživením krajiny a vytváří romantické prvky tak, jak to můžeme vidět v okolí. (Pokud máme čas a chuť, můžeme si zde přečíst na naučné tabuli i pověst o zdejším lomu a její dobové souvislosti).

POPIS TRASY: Vrátime se na cestu, ze které jsme odbočili a pokračujeme po ní dále, až se k ní připojí červené turistické značení, které nás největší částí výpravy povede. Zastavíme se, jakmile vyjdeme z lesa a budeme mít výhled do krajiny.

2 ZASTAVENÍ – VÝHLED SMĚREM K HŘEBENU ŽELEZNÝCH HOR

Rozhlédneme se. Co vidíme? Mírně napravo je vesnice Stojice, vlevo Heřmanův Městec. Tato dvě místa spojuje dnes poměrně frekventovaná silnice od Chrudimi (ještě více vlevo) směrem na Čáslav.

Nejen nenápadná vodní hladina v lese, ale i tato silnice, na kterou se díváme, má svoji zajímavou historii. Roku 1727 schválil císař Karel VI. (hlava Habsburské monarchie) plán na výstavbu šesti hlavních silnic v Českém království. Jednou z nich byla Vídeňská silnice, na kterou se díváme. Vedla z Prahy do Čáslavi, na Chrudim a Vysoké Mýto, a dále do Vídně. Budovat se začala ale až v roce 1772 za vlády dcery Karla VI., slavné Marie Terezie. Na výstavbě silnice pracovali poddaní, a to bezplatně v rámci svých robotních povinností vůči vrchnosti.

*Pokračujeme dále po červené podél lesa a zastavíme se pod pose-
dem.*

3 ZASTAVENÍ – U POSEDU

Ve Stojicích vidíme špičku kostela, který je poprvé písemně zmíněn roku 1349. Stojice byly založeny zřejmě někdy ve 13. století. Když se zakládala nová vesnice, bylo podle počtu hospodářů vymezeno i území pro její pole, louky a pastviny. Jenže místo bylo většinou do té doby pusté, zarostlé lesem. Bylo tedy nutné potřebnou oblast lesa vykácet a na ornou půdu proměnit. Kraj lesa, na kterém stojíme, byl krajem lesa i ve středověku. Takže si můžeme alespoň přibližně představit, kolik polí kolem sebe vesnice potřebovala, aby se její obyvatelé užívali.

Na okraji Stojic vidíme velkou stodolu. Stodoly po staletí věnčily okraj vesnic a jsou nám připomínkou toho, že každý se musel dokázat uživit. Každý na vesnici musel umět pěstovat své vlastní jídlo. Rodiny se měly tak dobře, kolik polí měly a jak byla úrodná. Za vesnicí začínala políčka jednotlivých hospodářů oddělená mezemi.

Pole zde vidíme i dnes. Jenže dnes je to jedno velké pole, které se obhospodaruje traktorem a zvládne to bez problémů jeden člověk. Dříve to bývalo jinak. Dospělí byli v podstatě od rána do večera na poli: seli, sázeli, okopávali, pleli, sklízeli... Každý hospodář oséval několik druhů plodin, takže mozaika políček byla poměrně pestrá. Pěstoval si žito i pšenici, ječmen i proso, zelí a později i brambory a další. Kromě mezí byly mezi políčky i remízky. Můžeme zkusit přimhouřit oči a představit si to. Nesmíme také zapomenout představit si lidi. Krajina byla plná lidí! Ozývalo se v ní bučení dobytka, hlasy lidí na poli, hrajících si dětí, svistot kosa, drkotání žebříka... Krajina byla náručí, skutečným domovem. Nebyla tak prázdná jako dnes.

Víte, k čemu vůbec byly (a někde pořád ještě jsou) stodoly?

V nich se uskladovalo v suchu pod střechou obilí, ale také sláma na podestýlání dobytka a seno na krmení zvířat. Každá vesnice měla také obecní pastviny, kde se od jara do podzimu pásli dobytek všech hospodářů společně. Často jej pásli větší kluci. Nutné byly také louky. Nemohla být všude jen pole, protože trávu z louky bylo třeba usušit na seno, aby bylo v zimě co dávat dobytku k žrádlu. Pastviny byly nejčastěji tam, kde bylo příliš sucho a louky spíše tam, kde bylo vlhko nebo jinak neúrodná půda. Naši předkové byli chytří, uměli si poradit s nejrůznějšími podmínkami a dobře je využít.

Pokračujeme dále po červené značce a těsně před tvrzí můžeme po pravé straně bývalý mlýn č. p. 9. Tento mlýn je poprvé zmíněn již v roce 1558 a patřil vrchnosti. Hned za mlýnem napravo je zřícenina tvrze.

4

ZASTAVENÍ – SVOJŠICKÁ TVRZ

Ve 13. a 14. století si bohatí šlechtici stavěli hrady. Ti méně bohatí, majitelé jen několika vesnic nebo dokonce pouze jedné, si stavěli tvrze. Tvrze začaly růst jako houby po dešti po celé zemi. Dochovaly se nám spíše výjimečně. Před poměrně zacho-

valou zříceninou jedné takové stojíme. Kdy a kým byla tvrz ve Svojšicích postavena, nevíme. Poprvé je zmiňována v roce 1365.

Víte, kdo u nás tehdy vládl?

Karel IV. a doba jeho vlády byla velmi poklidná bez válečných konfliktů. Přesto tvrz byla jistě opevněna.

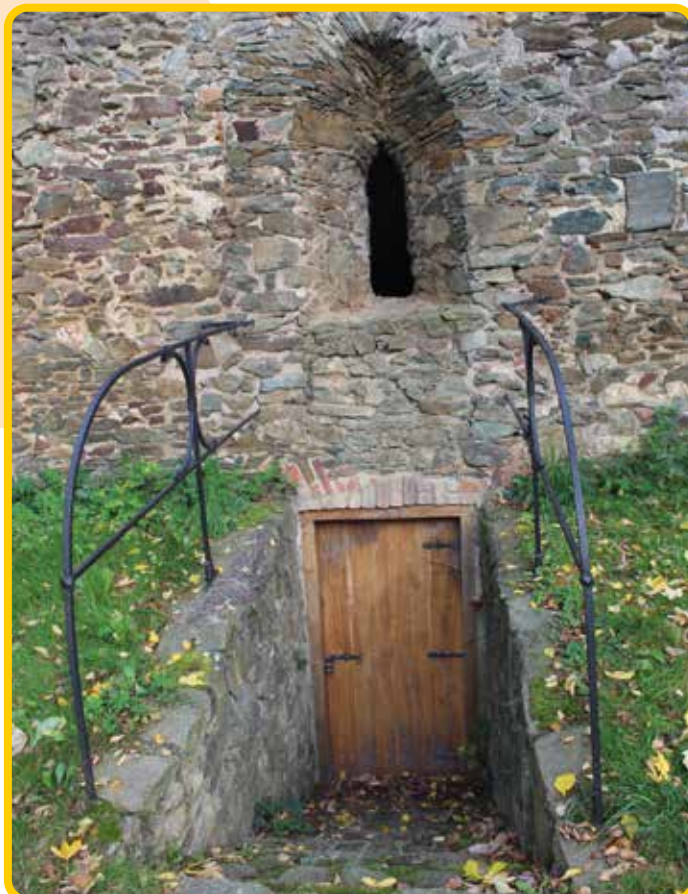
Zkuste se kolem ní projít a prozkoumat, jak asi mohla být tvrz chráněna, když nestojí na strmém kopci.

Pozorní si jistě všimli, že po pravé straně plošiny s tvrzí je prudký svah k potoku. V této rovinaté oblasti se často stavěly tvrze vodní, které nějakým způsobem chránila právě voda – vodními příkopy anebo rybníky.

Tvrz ale byla schopná poskytnout ochranu pouze rodině šlechtice a jeho nejbližším poddaným. Z historických pramenů víme, že se ozbrojenému útoku dokázala bránit pouze několik dnů.

Víte, jaký stavební sloh byl moderní v době Karla IV.?

Byla to gotika, takže tato tvrz je gotická. Byla to z kamene vystavěná velká vícepatrová věž. Majitel tvrze byl nejspíš

velmi bohatý, protože je dosti rozlehlejší. Nikde poblíž žádnou podobnou věžovou tvrz zachovanou nemáme, ale přesto si zkusme si představit, jak původně vypadala. (Můžeme si prohlédnout fotografie věžové tvrze Lošany nebo Hradenín z Kolínska, abychom pomohli své fantazii.)

Co myslíte: Proč se nám dochovalo tak málo tvrzí?

Mluvili jsme již o tom, že tvrze bylo možné ubránit jen několik dní, a to v době jejich vzniku. Už v 15. století za husitských válek začala vojska používat děla a obléhací stroje. To byla novinka a takové technice tvrz samozřejmě nedokázala odolávat.

V roce 1469 zdejší krajinou táhla uherská vojska Matyáše Korvína z Chrudimě k Čáslavi. Byla to výprava proti Jiřímu z Poděbrad a kacířským Čechům, ale cílem uherského krále Matyáše Korvína bylo hlavně získat českou korunu na svou hlavu. Od hlavního vojska v Heřmanově Městci se tehdy oddělil velký houf, který vyplnil a vypálil většinu tvrzí v okolí. Svojšice měly

obrovské štěstí. Zůstaly nedotčené jen díky tomu, že ležely mimo cestu a Matyášovi vojíci je minuli. Tvrze, které nepostihl vojenský přepad či zničující požár, zničila vlastně změna životního stylu.

V 16. století přišla totiž do módy renesance a s ní vysoké nároky na pohodlné bydlení šlechty, které tvrze většinou nesplňovaly. Je jasné, že kamenné tvrze sevřené hradbou a příkopem nemohly vedle renesančních zámečků obklopených zahradou obstát. Takže se k nim jejich majitelé začali chovat podle toho – byly prostě nepotřebné. Většina tvrzí úplně zanikla, prostě je nechali spadnout. Některé sloužily jako sklady nebo sýpky. V renesanci vlastnil tvrz ve Svojšicích Jiřík z Gerštorfu, který si v sousedních Cholticích postavil pohodlný renesanční zámek. Přestože sídlil tam, zdejší tvrz navzdory dobovým tendencím udržoval a dokonce zveleboval, protože s ní počítal jako se sídlem pro jednoho ze svých synů.

Vedle husitských válek byla nejstrašnější pohromou, která zpusťovala naše vesnice a města, třicetiletá válka. Tehdy se už zázrak nezopakoval a zdivočelí vojíci tvrz v roce 1634 vypálili. Nutno zde podotknout, že se nejednalo o vojsko nepřítel, ale „domácí“, císařské. Jenže ti se chovali úplně stejně, ne-li hůř než nepřítel. Po této tragédii již tvrz nikdy nebyla opravena a už nikdy se v ní nebydlo. Místo toho se zde skladovaly brambory. Vedle tvrze totiž stával panský hospodářský dvůr – hned vedle tvrze vlevo, stojíme-li k tvrzi čelem. Dodnes si můžeme všimnout domů, které jsou přestavěné z tohoto dvora. Pokud máme chuť, můžeme se podívat na leteckou fotografii, na které je to dobře vidět.

Na naučné tabuli si můžeme přečíst další informace a také pověst o zakopaném pokladu.

Naproti tvrzi je velké sportoviště a hřiště, kde se případně můžeme s dětmi vyřádit. Pokračujeme dále po červené až do místní části Cihelna. V místě, kde ve vesnici odbočuje červená doprava lehce do kopečku, se zastavíme.

5

ZASTAVENÍ – CIHELNA

Tato osada se jmenuje Cihelna. Asi nám všem dojde, že podle cihelny. Když se postavíme zády k domům a čelem do zeleně, tak cihelna stávala kousek odtud za stromy. Kdybychom pokračovali dále po cestě, tak k tomu místu dojdeme. Tato cihelna bývala panská a u ní vznikla vesnička pro lidi pracující v ní. Cihly se vyráběly z cihlářské hlíny.

Co myslíte, jaká musí být hlína, aby se z ní daly dělat cihly?

Jednoduše řečeno mastná. Musí držet u sebe, nemůže se nám v ruce rozsypat jako písek.

Hlína se na podzim nakopala do zásoby a přes zimu nechala vyžrát. Teprve na jaře se s ní začalo pracovat. I v cihelnách se zprvu vše dělalo ručně. Hlínu zaměstnanci kopali krumpáčem, po navlhčení vodou ji šlapali bosýma nohama. Pak ji ručně dusali do dřevěných forem vysypaných pískem. Pak se formy sňaly a cihly zůstaly na prknech. Nechávaly se asi 14 dní prosychat. Cihly se sušily proudícím vzduchem v prostorných kolnách. Některé cihly se nepálily. Těm nepáleným se říkalo vepřovice nebo kotovice.

(Můžeme si z youtube pustit i krátký úsek z prvorepublikového filmu Madla z cihelny s písní Když pánbůh svýma rukama, kde je krásně zachycená ruční práce při výrobě cihel, viz úvodní tabulka).

Pokračujeme dále po červené značce až narazíme na silnici. Po ní sejdem kousek vlevo směrem k Choltické oboře k morovému sloupu.

6

ZASTAVENÍ – MOROVÝ SLOUP

Tento sloup je sloup morový. Morové sloupy se stavěly jako poděkování za to, že skončila epidemie smrtelné nemoci - moru.

Víte, kdy se mor v Evropě poprvé objevil?

Mor, nebo-li také černá smrt, vypukla ve středověku nejprve v Číně a pak se mongolskými výboji šířila směrem k Evropě. V Evropě se morem nejprve nakazili Janované, kteří s východními říši obchodovali. Dováželi vzácné koření, hedvábí a další luxusní zboží. Pak už se mor nekontrolovaně šířil dál Evropou. Za rok vypuknutí epidemie moru se považuje rok 1347 a za dva roky už byla nákazou zasažena polovina Evropy, v roce 1352 v podstatě celá! A to tehdy Evropa nebyla zdaleka tak propojená jako dnes!

Tato první evropská epidemie moru si vyžádala 25 miliónů mrtvých! To tehdy byla třetina obyvatel Evropy! Zjednodušeně si můžeme představit, že zemřel průměrně každý třetí člověk! I když všechny oblasti nebyly samozřejmě zasaženy stejně.

Umíme s těmito daty spojit, kdo u nás vládl?

Ano, byl to dnes již zmiňovaný Karel IV. Nebývalý rozkvět Českých zemí za jeho vlády je spojován také s tím, že tato první nejstrašnější vlna moru se nám v podstatě vyhnula, i když další v roce 1357 zasáhla i naše území, ale ne tak silně.

Mor měl velice rychlý průběh. Ráno člověk třeba ještě s chutí posnídal, v poledne dostal horečku a večer už se mu na kůži objevily černé skvrny a boule v místě uzlin, které praskaly. Umíral velmi rychle. Tehdy lidé neznali příčinu ani způsob šíření. Nevěděli, jestli se nemoc šíří dotykem nebo vzduchem a hlavně na ni neměli léky.

Dnes víme, že dýmějový mor je bakteriální onemocnění, které přenášely blechy. Jejich kousnutím se člověk nakazil. No a blechy se nakazily sáním krve na nemocném hlodavci, hlavně krysách. Smrtnost dýmějového moru je 60%. Dnes se dá jednoduše léčit, a to pomocí antibiotik.

Epidemie moru se vracely a tento morový sloup z roku 1713 je díky ukončení té, která byla v Čechách a na Moravě úplně poslední. Mor se tedy vracel skoro 400 let! (Katastrofu moru si může přiblížit i tím, že si ukážeme obraz Triumf smrti od Pietera Brueghela, který je reakcí na časté morové epidemie.)

Vrátíme se zpátky k lesu a po silnici pokračujeme lesem až narazíme na křižovatku s cyklotrasou 4128. Zde se dáme po asfaltce doleva a dojdeme po ní až k areálu rozhledny Barborka a parkovišti, kde jsme naši výpravu začínali.

TIP:

Určitě příště podnikněte i **Výpravu do Choltické obory a k baroknímu zámku**, obojí je nedaleko.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

PRACOVNÍ LIST

1. Čím to je, že staré kamenolomy tak snadno splynuly s přírodou?

-----

2. Jak se lišila pole v minulosti a dnes?

-----

3. Proč se nám dochovalo tak málo tvrzí?

-----

4. Jak souvisí rozkvět českých zemí za Karla IV. s morem?

-----

5. Kolik lidí zemřelo v Evropě na mor mezi lety 1347–1352?
